

ПРОБЛЕМИ ПРАВА ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ОБ'ЄКТИ ТВАРИННОГО СВІТУ

Використання природних об'єктів є однією з невід'ємних функцій суспільства. Зважаючи на це, питання, пов'язані з природокористуванням, законодавчим закріпленням прав на природні об'єкти, умовами реалізації цих прав стосовно особливостей їх правових режимів, знаходили своє безпосереднє відбиття в теоретичних дослідженнях і нормативних актах. Разом із тим динаміка розвитку правової системи призводить до деякої, так би мовити, розірваності в процесі регулювання відносин власності між нормами цивільного й екологічного права, до відставання й недостатності еколого-правової регламентації цих відносин, що у свою чергу, викликає абсолютизацію економічного складника й ігнорування екологічних, соціальних, наукових складників цінності природних об'єктів. Значною мірою зазначене стосується правового регламентування права приватної власності на об'єкти тваринного світу.

Питання правового регулювання особливостей матеріальних і процесуальних відносин у сфері реалізації права власності на природні об'єкти освітлювали такі знані фахівці в галузі екологічного права, як В.І. Андрейцев, А.Г. Бобкова, А.П. Гетьман, В.В. Носік, В.І. Семчик, Ю.С. Шемшученко [Див.: 1; 2; 5; 8; 10; 13] та ін. Проблеми, пов'язані з правовим режимом і порядком використання об'єктів тваринного світу вже були об'єктом спеціалізованих досліджень М.П. Волика, Т.В. Григор'євої, Н.В. Єремєєвої, П.В. Тихого, В.С. Шахова [Див.: 4; 6; 7; 11; 12;] та інших. У той же час поглиблене вивчення реалізації права приватної власності на природні об'єкти залишається поза увагою. Метою даної статті є з'ясування правової природи й характеру основних проблем щодо реалізації права власності на об'єкти тваринного світу, обґрунтування й розробка основних шляхів їх вирішення, формулювання напрямків подальшої правової регламентації для підвищення ефективності застосування законодавства в цій царині.

У процесі аналізу відносин приватної власності на об'єкти тваринного світу насамперед необхідно констатувати недостатність їх регламентування саме нормами екологічного законодавства. Так, у Законі України «Про тваринний світ» [9; 2002. – № 2. – Ст. 47] (далі – Закон) безпосередньо питанням права власності (в тому числі приватної) на об'єкти тваринного світу присвячено лише 4 статті. Унаслідок цього створилася ситуація, за якої особливості реалізації права власності на об'єкти тваринного світу не знаходять свого належного віддзеркалення в спеціальному поресурсовому законодавстві, що тягне за собою низку інших проблем.

У законодавстві про тваринний світ наведено детальне визначення об'єктів тваринного світу, на які поширюється дія Закону: (а) дикі тварини – хордові, в тому числі хребетні (ссавці, птахи, плазуни, земноводні, риби та інші) і безхребетні (членистоногі, молюски, голкошкіри та інші) в усьому їх видовому й популяційному різноманітті й на всіх стадіях розвитку (ембріони, яйця, лялечки тощо), які перебувають у стані природної волі, утримуються в напіввільних умовах чи в неволі; (б) частини диких тварин (роги, шкіра тощо); (в) продукти життєдіяльності диких тварин (мед, віск та ін.). Об'єкти тваринного світу, а також нори, хатки, лігва, мурашники, боброві загати та інше житло і споруди тварин, місця токування, линяння, гніздових колоній птахів, постійних чи тимчасових скупчень тварин, нерестовищ, будь-які території, що є середовищем їх існування і шляхами міграції, підлягають охороні. І вже на цьому етапі виникає низка проблем, які можуть ускладнити процес правозастосування.

Живаючи поняття «дикі тварини» й не наводячи його тлумачення, законодавець, по суті, залишає погляд на нього на розсуд осіб, які здійснюють правозастосовчу діяльність. Наприклад, у ч.2 ст.1 Закону зазначено, що: відносини в галузі охорони, використання й відтворення сільськогосподарських і свійських тварин, а також діяльність, пов'язана з охороною й використанням залишків викопних тварин, регулюються відповідним законодавством України. А яким законодавством повинен керуватись фермер, який вирішить займатися, приміром, вирощуванням екзотичних для нашої країни сільськогосподарських тварин – страусів, фазанів, бізонів, крокодилів тощо? Чи є сам факт залучення в господарську (сільськогосподарську) діяльність цих тварин підставою для вилучення їх із категорії «дикі тварини», ачи до них має застосовуватися такий же правовий режим, як і до диких тварин, що утримуються в неволі? Вбачається, що з огляду на сучасні економічні умови наведене в Законі визначення об'єктів тваринного світу потребує свого вдосконалення. Зазначений закон, на відміну від земельного й водного законодавства, практично не оперує таким поняттям, як цільове призначення природного об'єкта. Таке становище не дозволяє повною мірою врахувати специфіку об'єктів тваринного світу в процесі прийняття рішення про їх передачу в приватну власність, а в подальшому проконтролювати їх використання належним чином. Так, поділ земельних ділянок за категоріями зроблений у ст.19 Земельного кодексу України [9; 2001. – № 46. – Ст. 2038], дозволяє диференціювати правові режими земельних ділянок, підвищити ефективність їх використання, забезпечити раціональне природокористування й дотримання інтересів сучасного й майбутніх поколінь. Доцільним було б провести подібну диференціацію й у законодавстві України про тваринний світ. Реалізація цього завдання дозволила б з максимальною ефективністю забезпечити стале використання й відновлення об'єктів тваринного світу, окреслила б права й гарантії власників природних об'єктів. А це, у свою чергу, дало б можливість конкретизувати вимоги до них щодо умов утримання об'єктів тваринного світу. Зважаючи на те, що екологічним законодавством детально регламентовані лише питання використання об'єктів тваринного світу для потреб мисливства й рибальства, перспективним було б конкретизувати й питання утримання тих об'єктів тваринного світу, що використовуються в розважальних, наукових, медичних та інших цілях.

Законодавством про тваринний світ передбачено можливість припинення права приватної власності на об'єкти тваринного світу внаслідок жорстокого поводження з дикими тваринами. Водночас, у випадку прийняття судом рішення про позбавлення особи права власності на останні постають питання подальшої долі цих тварин: кому вони повинні бути передані, хто відповідатиме за їх утримання під час розгляду справи судом; хто несе фінансовий тягар їх утримання й відповідає у випадку їх загибелі в цей час? Не вирішена в законодавстві й проблема обмеження спеціального права особи у разі прийняття судом рішення про конфіскацію цих об'єктів тваринного світу. Адже на практиці може виникнути ситуація, коли особу позбавили

права приватної власності на конкретну тварину, але вона (особа) відразу після цього придбала іншу тварину й помістила її в ті ж самі умови тримання. Усі ці питання повинні бути вирішені в процесі регулювання процедур позбавлення права приватної власності у спеціальному поресурсовому законодавстві.

Розглядуваний Закон оперує переважно імперативними нормами, елементи ж економічного механізму охорони навколишнього природного середовища зустрічаються лише стосовно зборів за спеціальне природокористування (отримання ліцензій, дозволів та ін.). Метою Закону поряд з правовим регламентуванням задоволення матеріальних потреб є також і забезпечення науково обґрунтованого, невиснажливого використання й відтворення тваринного світу. О.О. Веклич, досліджуючи економічний механізм раціоналізації природокористування, зазначила, що в розвинених країнах він існує, поєднуючи в собі 2 великі групи законодавчо закріплених регуляторів екологічної поведінки підприємців. Перша спрямована на примушення забруднювачів навколишнього середовища обмежувати свою еколого-деструктивну діяльність. Друга група, що активізує природоохоронну діяльність товаровиробників, спрямована на спонукання природокористувачів до поліпшення стану довкілля. Саме вона і є наймогутнішим інструментарієм оздоровлення останнього, оскільки, з одного боку, економічно приваблива для природокористувачів, а з другого – дає змогу здійснювати перехід до принципово нової технологічної політики – від контролю забруднення навколишнього природного середовища до його запобігання [3].

Зважаючи на це, з огляду на існуючу національну систему економічних заходів в екологічній сфері вбачається необхідним розвивати саме другу групу економічних регуляторів, які стимулювали б екологічно корисну діяльність власників об'єктів тваринного світу (розведення в неволі вразливих диких тварин, відновлення їх популяції тощо). Також у рамках розвитку економічних механізмів доцільно було б інтенсифікувати й правове упорядкування екологічного страхування цих об'єктів, що перебувають у приватній власності, з метою забезпечення безпеки інших осіб, отримання фінансових гарантій на відновлення таких об'єктів тваринного світу. Звичайно, проведений аналіз виявив найголовніші проблеми правового регулювання права власності на об'єкти тваринного світу. Проте без їх вирішення є неможливою подальша побудова ефективної системи законодавства щодо регламентування відносин приватної власності, досягнення цілей законодавства про тваринний світ стосовно забезпечення не тільки його ефективного використання, а й відновлення.

Список літератури: 1. *Андрейцев В.І.* Конституційно-правовий механізм гарантування права власності на землю // Вісн. Київ. нац. ун-ту: Юрид. науки. – 2003. – № 52. – С. 7-11. 2. *Бобкова А.Г.* Правове забезпечення рекреаційної діяльності. – Донецьк: Юго-Восток, 2000. – 308 с. 3. *Веклич О.О.* Аналіз ефективності вітчизняного економічного механізму природокористування щодо ідеї сталого розвитку // Економічні реформи України в контексті переходу до сталого розвитку: Матер. 2-х конф. та рекомендац. до проекту Нац. стратегії: Ін-т сталого розвитку. – К.: Інтелсфера, 2001. – С. 295. 4. *Волик М.П.* Правове регулювання полювання в Україні: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Одеса, 1997. – 19 с. 5. *Гетьман А.П.* Вступ до теорії еколого-процесуального права України: Навч. посіб. – Х.: Основа, 1998. – 204 с. 6. *Григор'єва Т.В.* Правове регулювання використання й охорони водних живих ресурсів: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Нац. юрид. акад. України. – Х., 2005. – 170 с. 7. *Єрмеева Н.В.* Відшкодування шкоди, заподіяної порушенням законодавства про охорону тваринного світу: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Укр. юрид. акад. – Х., 1994. – 19 с. 8. *Носік В.В.* Право власності на землю Українського народу. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 544 с. 9. Офіційний вісник України. 10. *Семчик В.І.* Право власності за Конституцією України. – К.: Ін Юре, 1997. – 36 с. 11. *Тихий П.В.* Еколого-правове регулювання спеціального використання дикої фауни: Дис. ... канд. юрид. наук. – Х., 2000. – 165 с. 12. *Шахов В.С.* Право пользования охотничьими угодьями. – К.: Вища школа, 1993. – 219 с. 13. *Шемшученко Ю.С.* Правовые проблемы экологии. – К.: Наук. думка, 1989. – 232 с.

Надійшла до редакції 07.03.2008 р.